

LINHA DE PASSE

LINHA DE PASSE

FILM EN EDUCATIE...

... in het vertoningscircuit van Lessen in het Donker, in het kader van Filmfestival Open Doek, een workshop verzorgd door Jekino, een film in de klas...

Film kreeg een plaats in het lesmap van heel wat scholen en wij zorgen graag voor een goede programmatie en pedagogische omkadering. We maken jaarlijks een pittige selectie van een 30-tal films uit het afgelopen seizoen, organiseren op heel wat plaatsen vertoningen en zorgen voor kant en klare lesmappen voor een boeiende verwerking in de klas. Daarbij spelen we in op de eindtermen en ontwikkelingsdoelen.

In elke lesmap wordt aandacht besteed aan een filmtechnische en inhoudelijke benadering van de film en leggen we de focus op één filmterm. We stimuleren jullie graag om de film met een frisse blik te bekijken.

**DOELGROEP LINHA
DE PASSE: VANAF 5DE
SECUNDAIR ONDERWIJS**

www.lesseninhetdonker.be
www.opendoek.be
www.jekino.be

FEEDBACK!

We horen graag je reactie op de film en de lesmap. Surf naar onze website en laat je mening achter in de online lesfiche van de film. Je kan er met je leerlingen niet alleen je reactie kwijt; de fiches zijn tegelijk een digitale, meer visuele versie van deze lesmap, met trailers, foto's en interessante achtergrondinfo.

INHOUDSTAFEL

Filmfiche

Synopsis

Technische kaart

Filmprijzen

Perscitaten

Voor je naar de film vertrekt

Regie en acteurs

Regie

Acteurs

Na de film: eerste reacties

Verhaallijn en personages

Vier broers en hun levensloop

Moeder

Focus op beweging en vooruitgang

Inhoudelijke aspecten

De context

Brazilië en voetbal

Brazilië en geloof

Brazilië en criminaliteit

Brazilië en alleenstaande ouders

Sao Paolo

De favela's

Beeldmotieven en contrasten

Beeldmotieven

Linha de Passé

Handen

Gootsteen

Contrasten

Arm versus rijk

FILMFICHE

SYNOPSIS

Sao Paulo, Brazilië. Vier broers worden in een arme wijk opgevoed door hun alleenstaande moeder, hoogzwanger van haar vijfde kind. Elk van de jongens probeert op zijn manier een weg te vinden naar een betere toekomst. Dinho klampt zich vast aan het geloof. Dario ziet een professionele voetbalcarrière als uitweg. Denis wordt verleid door het criminele milieu. Reginaldo, de jongste, gaat op zoek naar zijn vader. Vier verschillende wegen, elk vol kruispunten en obstakels...

TECHNISCHE KAART

Brazilië, 2008, 108 minuten
OV Nederlands ondertiteld

Regie: Walter Salles,
Daniela Thomas

Scenario: Daniela Thomas,
George Moura

Muziek: Gustavo Santaolalla

Met o.a.

Sandra Corveloni	Cleuza
João Baldasserini	Denis
Vinicius de Oliveira	Dario
José Geraldo Rodrigues	Dinho
Kaique de Jesus Santos	Reginaldo

Distributie: Cineart

PERSCITATEN

"Zo'n fictiefilm die meer over een situatie leert dan de beste documentaire zou kunnen."

De Standaard

"LINHA DE PASSE kan rekenen op prima acteurs, plaatst terechte kanttekeningen bij de wereld, zit vol aanstekelijke muziek en mondt uit in een bezwerend einde."

P-Magazine

"What is interesting is that the stories are never quite resolved. We, the audience, are left to pick up the pieces and make our own ending."

Arnold Pearce, The Independent

FILMPRIJZEN

- Beste Film: Cinema Brazil Grand Prize 2009 & São Paulo Association of Art Critics Awards.
- Sandra Corveloni werd voor haar vertolking bekroond met de Cinema Brazil Grand Prize 2009 en kreeg prijzen in o.a. Cannes en op het Havana Film Festival.

VOÓR JE NAAR DE FILM VERTREKT...

LINHA DE PASSE vertelt het verhaal van 4 Braziliaanse broers die in Sao Paulo dromen van een beter leven. Dit is ook het verhaal van het leven in de favela's, de arme wijken in de Braziliaanse grootsteden. Want dit verhaal uit Sao Paulo zou zich overal in Brazilië kunnen afspelen. Eigenlijk staan de 4 broers model voor alles wat in dit land belangrijk is:

- De eerste broer is heel gelovig. Brazilië is het grootste katholieke land ter wereld.
- Een andere broer wil voetballer worden. Brazilië en voetbal zijn onverbrekkelijk met elkaar verbonden. Men zegt dat voetbal er de belangrijkste religie is. Veel jongens dromen als voetballer aan de armoede te kunnen ontsnappen. Daarom zie je Dario tussen honderden anderen aanschuiven aan het stadion. Clubs houden immers selectiedagen waarop nieuwe

spelers worden ontdekt. Maar blijkbaar verloopt de procedure niet altijd eerlijk. Ook de titel LINHA DE PASSE verwijst naar voetbal: het is een spel waarbij je elkaar de bal toespeelt en probeert hem zo lang mogelijk in de lucht te houden.

- Een broer zet voorzichtig z'n eerste stappen op het pad van de misdaad. Armoede verleidt mensen makkelijk tot criminaliteit. Het is moeilijk om aan die lokroep te weerstaan.
- De jongste broer is geobseedeerd door de zoektocht naar zijn vader. Zoals in zovele Braziliaanse gezinnen is er geen vader in huis en staat moeder er alleen voor.

LINHA DE PASSE speelt zich af in Sao Paulo. De stad drukt mee z'n stempel op de film: een drukke grootstad met 20 miljoen inwoners. Een stad zonder centrum bovendien, een doolhof waarin iedereen verdwaalt en waar meer dan 300.000 koeriers op hun brommertjes doorheen razen. En waar een grote kloof heerst tussen de rijkelui en de arme favela-bewoners.

Regisseur Walter Salles wou verhalen tonen uit het echte leven in de favela's. Daarom heeft hij geen spektakelfilm gemaakt vol fotogeniek geweld. Hij vertelt over de dagelijkse dingen, de kleine tegenslagen, de sluimerende conflicten en de belangrijke keuzes die mensen moeten maken. De film werd ter plaatse opgenomen en veel van de acteurs zijn favela-bewoners.

REGIE & ACTEURS

REGIE

Walter Salles (1959), geboren en getogen in Rio De Janeiro, zette met CENTRAL DO BRASIL de Braziliaanse cinema weer op de wereldkaart, hij reisde in de voetsporen van Che Guevara in THE MOTORCYCLE DIARIES en liet de wereld huiveren met zijn Hollywoodthriller DARK WATER. Salles is een veelzijdige diplomatenzoon die er niet voor terugschrikt om in elk van zijn films nieuwe wegen in te slaan. Maar telkens keert hij weer terug naar zijn roots: de achterbuurten van Sao Paulo. In zijn favelafilms (o.a. TERRA ESTRANGEIRA) kaart hij de problematiek van de grootsteden in zijn geboorteland aan. Niet in wervelende 'sambacinema' maar in een sobere, pseudodocumentaire stijl.

In 1996 draaide Walter Salles samen met Daniela Thomas TERRA ESTRANGEIRA, een documentaire over Braziliaanse jongeren. Ze spraken af dat ze om de zoveel jaren opnieuw de vinger aan de pols van de Braziliaanse jeugd zouden houden. Dertien jaar later is LINHA DE PASSE hun derde film. Salles en Thomas

(die haar sporen verdiende in de theater- en operawereld als regisseur, costumière, scenarist, producer, enz.) hebben daarvoor vier jaar lang de wijk bestudeerd.

In een interview met Dave Mestdach (Focus Knack) vertelt Walter Salles waarom hij koos voor een introverte, minder flamboyante aanpak dan veel andere favelafilms: *"Die films hadden internationaal erg veel impact. Ze hebben in het buitenland het beeld over het moderne Brazilië en het gewelddadige leven in de buitenwijken bepaald. Daarom wilde ik met LINHA DE PASSE een andere weg inslaan. Ik wilde tonen dat de Braziliaanse werkelijkheid complexer is. Ook de broers uit LINHA DE PASSE worden dagelijks met armoede, corruptie en geweld geconfronteerd. Toch blijven ze op het rechte pad. Dat is misschien minder opwindend of sensationeel, maar wel realistischer. (...) De kloof tussen arm en rijk gaapt erg diep, maar dat heeft er ons nooit van weerhouden om een levendige gemeenschap op te bouwen. Zelfs in de armste buurten gonst het van de levensvreugde en het optimisme."*

Andere bekende favelafilms zijn o.a.

- **CIDADE DE DEUS** (Fernando Meirelles, 2002): Het levensverhaal van een stel vrienden in de favelas in de jaren '60, '70 en '80. Sommigen kiezen resoluut voor de misdaad en raken verstrikt in een gewelddadige bendeoorlog. Anderen proberen een meer rechtschapen pad te volgen maar zien hoe de wereld rondom hen wegzinkt in een moeras van geweld en corruptie. Heel indrukwekkende film. Dit grootste Braziliaanse cinema-succes ooit opende de deuren voor een hele generatie jonge Braziliaanse filmmakers.
- **RADIO FAVELA** ('Uma Onda No Ar', Helvecio Ratton, 2002): Gebaseerd op het waar gebeurde verhaal van de piratenzender Radio Favela die in de jaren '80 in Belo Horizonte een stem wilde geven aan de bewoners van de sloppenwijken. Radio Favela wordt, tot grote ergernis van

de gevestigde macht, een succesvol publiek forum. Terwijl de jonge Jorge in zijn programma's brieven voorleest van gevangenen of een luisteraar van zijn kiespijn afhelpt, bereidt de politie een nieuwe razzia voor.

- **TROPA DE ELITE** (José Padilha, 2007): Tijdens een gewelddadige campagne moet een speciale politiesectie de favelas met een grove borstel schoonvegen. Ze infiltreren in de achterbuurten van Rio de Janeiro en beginnen een genadeloze oorlog met de drugmaffia. Maar sommige agenten worstelen met hun geweten.

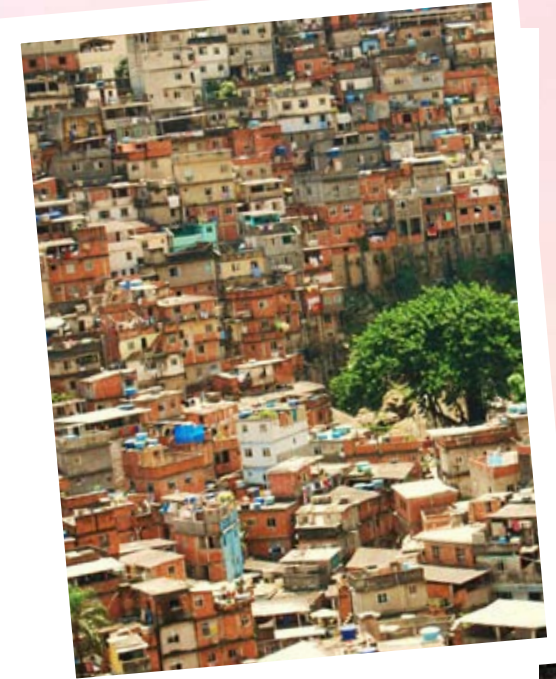
FILMOGRAFIE WALTER SALLES

A GRANDE ARTE (1991)
TERRA ESTRANGEIRA (1996)
CENTRAL DO BRASIL (1998)
O PRIMEIRO DIA (1998)
ABRIL DESPEDACADO (2001)
DIARIOS DE MOTOCICLETA (The Motorcycle Diaries) (2004)
DARK WATER (2005)
LINHA DE PASSE (2008)

ACTEURS

Wist je dat...

- het voor bijna alle acteurs de eerste keer was dat ze meewerkten aan een speelfilm? Enkel Vinicius De Oliveira (Dario) had al enige acteervaring, o.a. in Walter Salles' CENTRAL DO BRASIL. Salles moest meteen aan Vinicius denken toen hij het personage van Dario creëerde.
- Vinicius de Oliveira twee jaar lang voetbaltraining heeft gevolgd? Zo kon hij zich zowel mentaal als fysiek voorbereiden op zijn rol.
- Sandra Corveloni (Cleuza) de tweede Braziliaanse is die de prijs voor Beste Actrice in de wacht sleept in Cannes (na Fernanda Torres in 1986)?
- de regisseur Kaique de Jesus Santos (Reginaldo) 'een gods-geschenk' noemde? Hij voegde aan de film een heleboel humor toe.

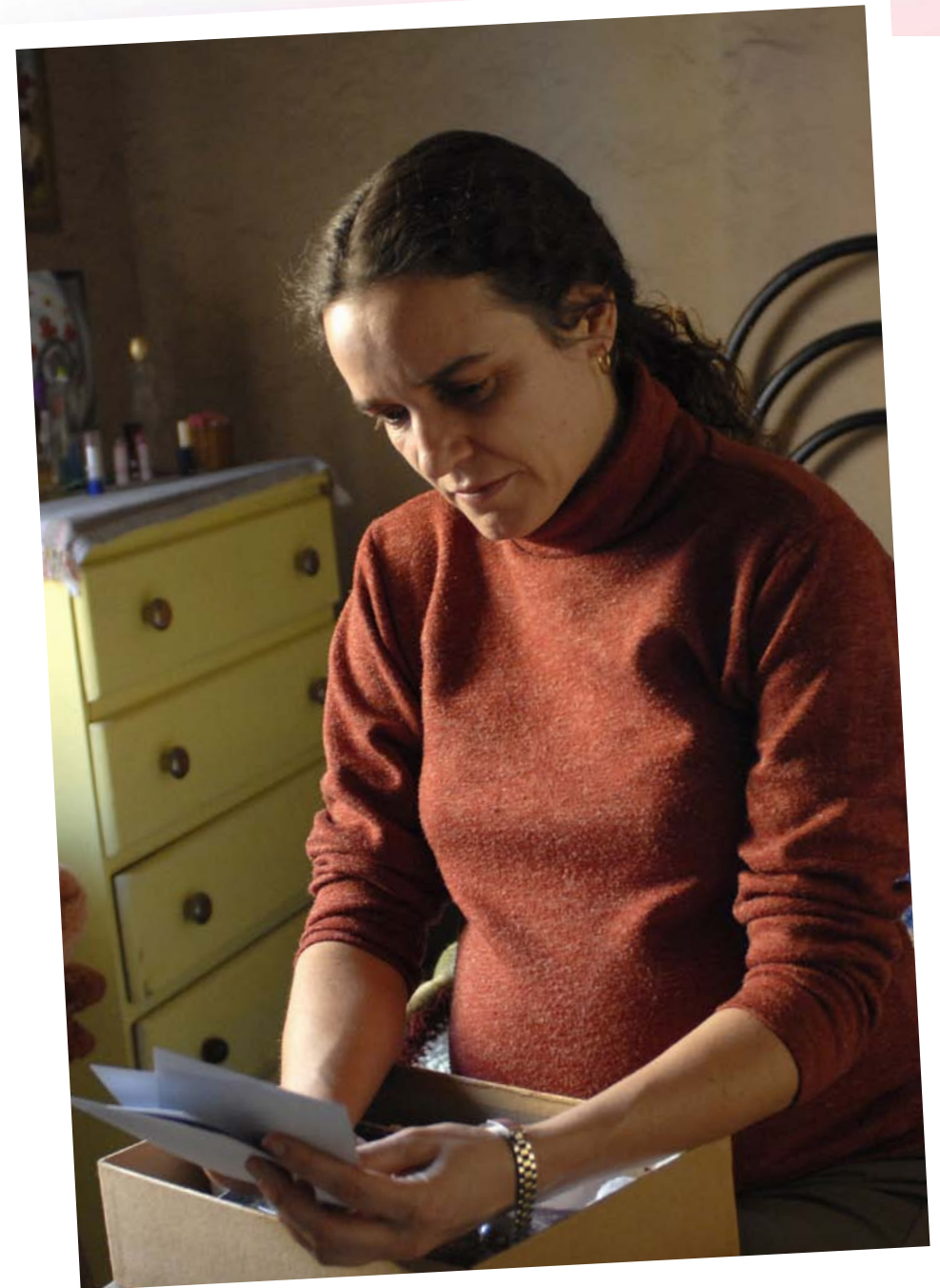

Favela-films streven naar authenticiteit door onbekende acteurs en figuren te gebruiken die vertrouwd zijn met het leven in de favela. Soms achterhaalt daarbij de werkelijkheid het filmverhaal. Hoofdacteurje Fernando Ramos da Silva uit PIXOTE kwam later nog één keer in het nieuws, nl. toen hij 10 jaar later als straatboefje door de politie werd doodgeschoten. Ook een van de acteurs uit CIDADE DE DEUS werd later bij een overval gearresteerd.

NA DE FILM: EERSTE REACTIES

Vlak na de vertoning wil het publiek vaak z'n eerste indrukken kwijt; men heeft nood aan een ontladingsmoment. Het is niet aangewezen om veel dieper in te gaan op de bedenkingen van het publiek, maar men moet hen wel de kans geven om 'stoom af te laten'. Daarbij kunnen enkele eenvoudige vragen helpen:

- Vond je het een goede film? Waarom (niet)?
- Hoe kan je de film volgens jou het best omschrijven? Leuk / saai / meeslepend / grappig / origineel / spannend / langdradig / ...?
- Welk moment uit de film is je het meest bijgebleven? Welke scène zal het langst in je herinnering blijven?
- Wie was je favoriete personage? Welk familielid sprak je het meest aan? Was er iemand met wie jij je verwant voelde?
- Wat vond je van het einde? Was het een duidelijk einde of bleef je met vragen achter?
- Wat denk je dat de eerste doelstelling van de filmmakers was? Welke indrukken of informatie wilden ze volgens jou vooral meegeven?
- Zou je de film aanraden aan je vrienden? Aan je ouders? Aan wie?
- Met welk gevoel bleef je achter in je bioscoopzetel?

VERHAALLIJN EN PERSONAGES

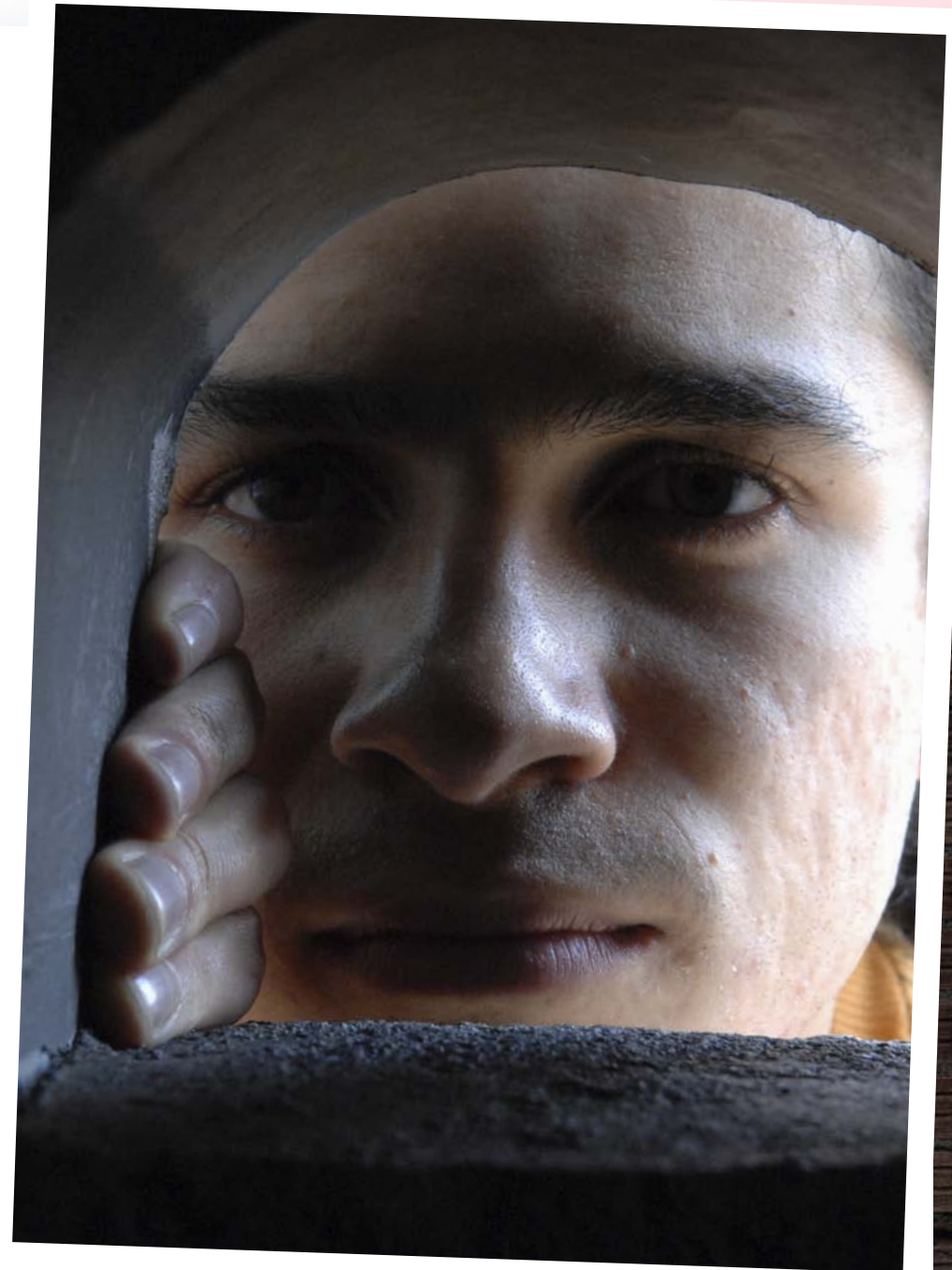
4 BROERS EN HUN LEVENSLÖOP

LINHA DE PASSE is gestoeld op het levensverhaal van 5 personages – 4 jongens onder de vleugels van hun moeder – en de keuzes die zij maken op beslissende momenten in hun leven. De film vertelt over de periode van mei tot september; de maanden verdelen het verhaal in hoofdstukken.

In de openingsscènes worden de 4 jongemannen aan ons voorgesteld in een montage van fragmenten uit hun dagelijkse bezigheden: een

jongen in een voetbalstadion, een zwijgzaam kereltje op de bus, een biddende pompbediende en een koerier die op z'n motor rijdt. In die eerste kennismaking ligt al een glimp weerspiegeld van de toekomst die hen te wachten staat.

De route die zij volgen, kunnen we makkelijk opnieuw samenstellen aan de hand van volgend schema. In bijlage vind je een versie van dit schema waarin de meeste vakjes leeg werden gelaten. Door deze vakjes – gezamenlijk of individueel – in te vullen, kan je samen met je leerlingen de cruciale verhaallijnen van de film reconstrueren.

	Vertrekpunt (waar staan de broers op dit moment?)	GPS (door wie of wat worden de broers geleid?)	Kruispunten (welke keuzes moeten de broers maken?)	Obstakels (welke hindernissen komen de broers onderweg tegen?)
Dinho	Dinho werkt als bediende in een tankstation. Een groot deel van zijn loon geeft hij aan zijn moeder.	Dinho wordt geleid door zijn geloof.	Denis komt regelmatig bij Dinho aankloppen om geld. Telkens moet Dinho een hartverscheurende keuze maken: zijn broer uit de nood helpen of zijn baas trouw blijven?	Dinho komt in aanraking met onrecht wanneer hij valselijk beschuldigd wordt. Dat pikt hij niet en hij valt zijn belager aan.
Dario	Dario heeft net zijn achttiende verjaardag gevierd. Hij is dol op voetbal en heeft ook talent voor het spel.	Dario wordt geleid door de wil om profvoetballer te worden.	Dario moet regelmatig keuzes maken. Bijvoorbeeld: zou hij zijn papieren vervalsen en zichzelf nog een kans op een betere toekomst gunnen? Of kan hij zijn dromen beter meteen opbergen? Dario krijgt jobaanbiedingen, maar durft ze niet aannemen. Een job nemen betekent immers: zijn droom definitief begraven.	Dario is net achttien geworden. Daarom maakt hij minder kans om geselecteerd te worden door een voetbalploeg. Hoe jonger je bent, hoe meer kans je maakt op een selectie. Dario vervalst zijn identiteitskaart om een jaartje jonger te lijken. Dario wordt ook geconfronteerd met de kloof tussen arm en rijk. Niet iedereen is het er mee eens dat Dario in de gesloten rijke gemeenschap komt voetballen.

	Vertrekpunt (waar staan de broers op dit moment?)	GPS (door wie of wat worden de broers geleid?)	Kruispunten (welke keuzes moeten de broers maken?)	Obstakels (welke hindernissen komen de broers onderweg tegen?)
Denis	Denis is vader van een zoontje maar woont niet samen met de moeder. Hij werkt, zoals vele anderen, als motorkoerier. Denis heeft moeite met het betalen van alimentatie en spendeert zijn geld aan meisjes.	Denis denkt in de criminaliteit de enig mogelijke oplossing te vinden om de armoede te ontvluchten.	Ook Denis staat voor een levensbelangrijke keuze: stapt hij in de criminaliteit om zijn toekomst te garanderen? Of wacht hij op betere tijden? En moet hij zijn goede vriend in de steek laten of laat hij zich arresteren?	Tijdens een criminele 'klus' maakt Denis een ongeval mee met een vriend. Is het wel de moeite waard om hiermee verder te gaan?
Reginaldo	Reginaldo is anders dan zijn broers. Hij is jonger en zijn huid is donkerder. Reginaldo is altijd te vinden in de stadsbussen.	Reginaldo wordt geleid door de zoektocht naar zijn vader. Bij alles wat hij doet, hoopt hij om dichterbij zijn vader te komen.	Tegen de raad van moeder in verder blijven zoeken naar zijn vader? Of vrede nemen met het feit dat er geen vaderfiguur in zijn leven is?	Vanwege zijn huidskleur wordt Reginaldo op school en door zijn broers vaak geplaagd/gepest. In de zoektocht naar zijn vader, is moeder het grootste obstakel. Zij wil geen informatie over de man prijsgeven.

MOEDER

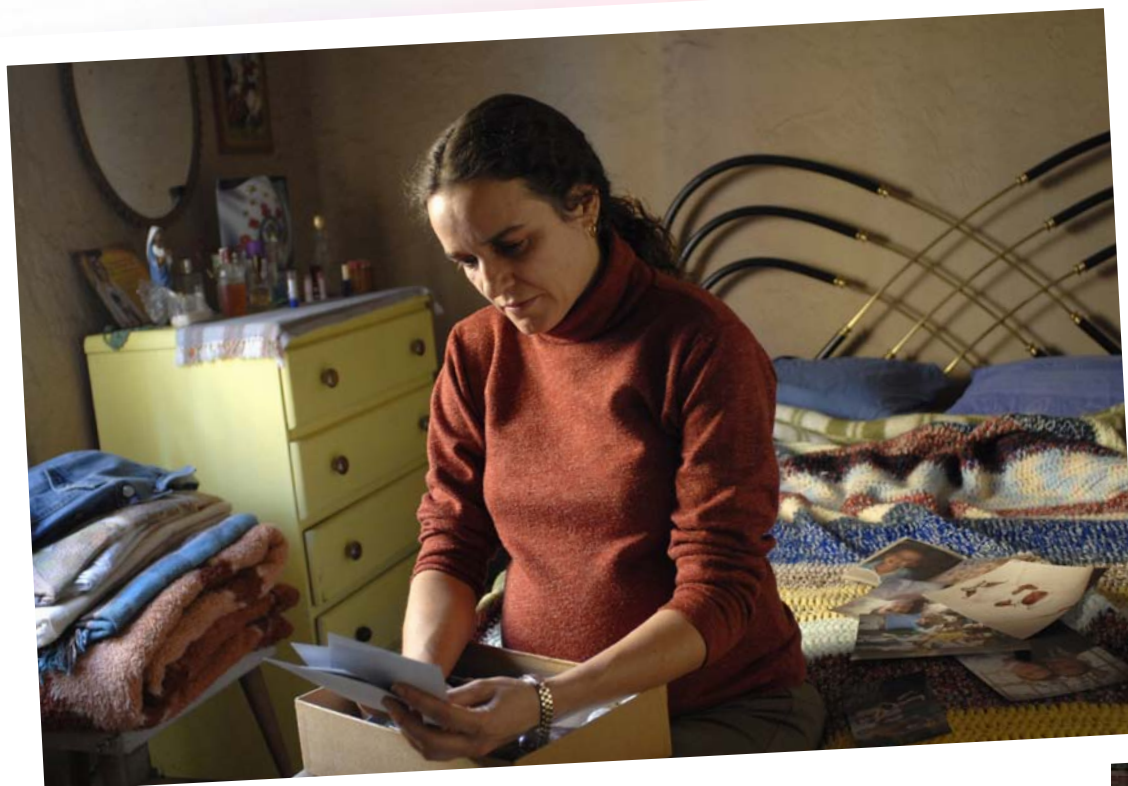
Favela-films zijn vaak 'mannen-films'. De enige vrouwen die we te zien krijgen, zijn moedige huisvrouwen en gangsterliefjes. De rol van de vrouwen in deze gemeenschap wordt schromelijk onderschat. Daarom vertelt LINHA DE PASSE over Cleuza, poetsvrouw en alleenstaande moeder. (*"Is er nu echt geen man in dit huis die een afvoer kan ontstoppen?"*) In het eerste beeld van de film kijkt ze door het venster naar de stad, waar haar zonen rondhangen. Er is alweer een nieuw kind op komst...

Moeder is het bindmiddel; ze houdt het gezin samen. Maar het duurt een poosje alvorens we haar beter leren kennen. Slechts in enkele scènes komen we meer te weten over 'de vrouw achter de moeder': wanneer ze wegdroomt bij de foto's van (voormalige) geliefden, wanneer ze omringd door haar kinderen straalt van geluk tijdens Dario's verjaardagsfeest, wanneer ze met Reginaldo de bus naar huis neemt of wanneer ze hoort dat Dario misschien zal worden opgesteld in een voetbalmatch. Cleuza houdt van voetbal (ze heeft een clubabonnement) en zoekt ontspanning bij de drank in het café. Een zwangere vrouw die rookt en drinkt... dat zorgt voor gefronste wenkbrouwen, maar moeder heeft andere zorgen aan haar hoofd.

De figuur van Cleuza blijft met een waas van mysterie omgeven. Hoe komt ze aan haar 5 kinderen? Waarom is de foto van Reginaldo's vader (?) verscheurd en wordt die later weer aan elkaar geplakt? Is het uit liefde voor haar jongste zoon, haar zorgenkindje?

Vragen aan de leerlingen

- *Heb jij broers of zussen? Zou je graag broers of zussen hebben? Waarom?*
- *Hoe schiet je met hen op? Wat doen jullie samen? Maken jullie vaak ruzie met elkaar?*
- *Hoe steunen jullie elkaar? Denk je dat je in tijden van nood eerder op je familie dan op je vriend(inn)en kan terugvallen?*
- *Zijn er ook grote verschillen tussen jou en je broers/zussen?*
- *Is LINHA DE PASSE een goede illustratie van het belang van een 'broederband'? Waarom (niet)? Op welke manier helpen en steunen de broers elkaar? En op welke manier hinderen ze elkaar? Waarover maken ze ruzie?*
- *Waarom daagt Dario niet op z'n eigen verjaardagsfeest op?*
- *Hoe weet je dat Dinho ooit lid uitmaakte van een bende?*
- *Wat denkt Reginaldo te vinden op de bus?*
- *Hoe komt Denis in de ban van de criminaliteit?*

- *Met welke broer uit het gezin voel jij jezelf het meest verwant? Waarom?*
- *Hoe zie je de moederrol van Cleuza? Wat is haar rol in het gezin? Wat kom je over haar te weten? Welke emoties zie je haar delen met haar kinderen?*
- *Wat komen we te weten wanneer moeder naar de foto's staart? Waarom is de ene foto volgens jou verscheurd? Waarom wordt die later weer aan elkaar geplakt?*

FOCUS OP BEWEGING EN VOORUITGANG

“Vooruit, vooruit, vooruit...” Het zijn de laatste woorden van Dinho terwijl hij in de slotscène steeds meer afstand neemt van de camera. ‘Het moet vooruit’ in LINHA DE PASSE, altijd maar vooruit.

OP WEG NAAR EEN BETERE TOEKOMST

Een betere toekomst... dat is de wensdroom van alle vier de broers. Die kunnen ze enkel verwezenlijken als ze zelf de touwtjes in handen nemen en niet bij de pakken blijven zitten. Leven is ‘vooruitgang’. Daarvoor hanteren ze elk een ander middel: het geloof, het voetbal, de criminaliteit en de zoektocht naar biologische wortels. Het lijkt alsof zij allen op een verschillende trein zijn gesprongen, hopen dat er hen bij de eindhalte een voorspoedig leven te wachten staat.

Onderweg moet elk van de broers obstakels overwinnen en manoeuvres uitvoeren. Het is niet verwonderlijk dat de film een open einde heeft. De wegen van de broers zijn geen doodlopende straten. Ze zijn

nog niet op hun eindbestemming. De reis is nog maar net begonnen; ze moeten vooruit!

STILSTAAN IS EEN RAMP

Stilstaan is ‘not done’. Voor de bewoners van de favela’s is stilstand achteruitgang. Daar wijst de film ons op:

- Samen met tientallen andere *motorboys* moet Denis onder de brug schuilen voor het noodweer. Stilstaan is een ramp! Koeriers krijgen enkel geld als ze hun pakje tijdig afleveren. Hoe meer pakjes, hoe meer geld. Door het slechte weer zien zij hun daginkomsten fors dalen.
- Nu Cleuza zwanger is, wil haar ba-zin haar enkele maanden ‘on hold’ zetten. Daar wil Cleuza niet van weten! Niet werken betekent ‘geen geld’ en dat kan ze zich – met een vijfde baby op komst – niet permitteren.

Zelden zie je de protagonisten in stilstand; ze lijken letterlijk constant in beweging te zijn.

- Reginaldo is steeds onderweg, overstappend van de ene bus

op de andere. Tot in de slotscène toe, wanneer hij per bus aan de horizon verdwijnt.

- Op zijn motor zoeft Denis razendsnel door het stadsverkeer. Zijn motor is zijn voertuig op weg naar een betere toekomst.
- Voor Dario gaat het heel traag wanneer hij schuifelend in de rij wachtenden staat bij het voetbalstadion. Maar op het veld is hij razendsnel.
- Dinho wandelt door de straten, biddend dat God hem de juiste weg zal tonen.

OOK DE CAMERA GAAT VOORUIT

Ook de camera is voortdurend in beweging en volgt de acteurs in hun voetspoor. Vooral bij de scènes met de motorkoeriers in het centrum van Sao Paulo zorgde dat tijdens de opnames voor hachelijke toestanden. Gezeten achterop een motor met de handcamera in aanslag raasde de cameraman mee door het verkeer. Het realisme van die beelden is een huzarenstukje.

Vragen aan de leerlingen

- Heeft de film een open of gesloten einde? Vond je dat een goede keuze? Waarom heeft de regisseur hier volgens jou voor gekozen? Heeft het jou gestoord?
- Herinner je je nog de slotscène? Kan je nog beschrijven wat er gebeurde? Hoe interpreteerde jij het slot?
- Waar stond elke broer op het einde van de film?
- Wat doet Reginaldo aan het einde van de film? Wat zou daar mee bedoeld worden?
- Wat zal er volgens jou verder gebeuren met de personages? Stippel voor elk van hen een mogelijke verdere route uit.
- Op welke manier bewegen de broers zich door de stad? En met welk doel?
- Hoe worden ze daarbij in beeld gebracht?
- Hoe krijgen we Denis meestal te zien?
- Hoe krijgen we Reginaldo meestal te zien?

INHOUDELIJKE ASPECTEN

DE CONTEXT

LINHA DE PASSE speelt zich af in Sao Paulo, één van de grootste steden in Brazilië. De jongens groeien er op in een favela, een van de arme wijken van de stad. Favela's zijn er in elke grote Braziliaanse stad. LINHA DE PASSE is dus een getuigenis van het hedendaagse stedelijke leven in Brazilië; elk van de vier verhaallijnen representeert een typische eigenheid van het land.

A) Brazilië en voetbal

De woorden 'Brazilië' en 'voetbal' worden vaak in dezelfde zin gebruikt. Het land en de sport zijn onverbreekbaar met elkaar verbonden. Brazilië werd 5 maal wereldkampioen en kende met o.a. Pélé, Garrincha, Ronaldo en Ronaldinho al vele legendarische spelers.

Walter Salles in Focus Knack: *"Het optimisme van de Brazilianen zie je van oudsher weerspiegeld in hoe we voetballen. Niet defensief of tactisch maar naar voren en vol schwung. Vandaar dat ik in de film voetbal als metafoor gebruik. Het is een cathartisch ritueel, een ontsnap-*

pingsroute uit de sociale impasse en een spiegel voor onze nationale ziel. Het is wellicht de enige sport waarvan mensen uit alle klassen deelnemen Een voetbalveld is in Brazilië de enige plek waar de regels voor iedereen gelden en door iedereen worden gerespecteerd. Het voetbalreglement is onze nationale grondwet. In een land waarin de staat in zoveel opzichten tekortschiet, kan het belang van voetbal nauwelijks worden overschat. Voor veel Brazilianen is het de enige manier om ergens bij te horen en trots te zijn. En om het politieke establishment tegen de schenen te schoppen. Elk jaar zijn er 2,5 miljoen Braziliaanse kinderen die aan voetbaltryouts deelnemen – zoals Dario in de film – in de hoop een profcontract te versieren en zo de sociale barrières te doorbreken. Voor elke Ronaldo of Ronaldinho zijn er echter miljoenen kids die het niet waarmaken."

De trainer legt in de film in zijn welkomstwoord duidelijk de link tussen het voetbalveld en het dagelijkse leven: *"Op straat is het de jungle. Maar hier zijn er regels."*

De beelden van Dario op het voetbalveld worden doorspekt met memorabele dribbles van grote spelers. Dario vindt inspiratie bij de grote helden uit het verleden, ook jongens van de straat. Heden, verleden en toekomst zijn in dit land door het voetbal met elkaar verbonden.

Corinthians

Dario meldt zich aan bij Sport Club Corinthians Paulista (kortweg 'Corinthians'), een razend populaire voetbalclub uit Sao Paulo. Zij spelen hun wedstrijden in het Estadio Parque Sao Jorge. Met 'Palmeiras' telt Sao Paulo nog een tweede grote club. De rivaliteit tussen beide teams is legendarisch en mondde al vaker uit in een regelrechte oorlog.

Jaren lang ging het Corinthians voor de wind. Ze wonnen verscheidene landstitels, in 2000 won het team het eerste wereldkampioenschap voor clubs en Corinthians bracht een heleboel legendarische spelers (Rivaldo, Socrates, Roberto Carlos, Ronaldo, Dida) voort waarvan sommigen nog steeds actief zijn. Ten tijde van de film ging het blijkbaar niet zo goed met het team. Cleuza klaagt dat ze binnenkort in de 2de klasse naar het voetbal zal moeten...

B) Brazilië en geloof

Brazilië is het grootste katholieke land ter wereld. Het geloof is er een diepgeworteld en wezenlijk onderdeel van de cultuur. Het katholicisme heeft zich in de loop der jaren vermengd met de inheemse godsdiensten. Dat zorgt voor een grote diversiteit in de vele Braziliaanse kerkgemeenschappen. Ook Dinho heeft zich onlangs bekeerd en ziet God als zijn leidraad op weg naar een betere toekomst. Zoals je hoort in de woorden van de predikanten en de psalmen en gebeden van Dinho, spreekt de Kerk in Brazilië vaak de taal van de armen, de taal van het volk.

C) Brazilië en criminaliteit

Brazilië kent een hoge criminaliteitsgraad, vooral in de favela's van grote steden zoals Rio De Janeiro en Sao Paulo. Vele jongeren worden aangetrokken door de macht van de bendes, die hen respect en rijkdom beloven. Vroeger deden de politici aan dienstverlening – kleine gunsten in ruil voor jouw stem bij de verkiezingen. Die rol wordt nu overgenomen door de bendes, in ruil voor bescherming en zwijgplicht. De favela's staan onder controle van zwaarbewapende, rivaliserende criminele organisaties die zich bezig houden met drugshandel, overvalen, prostitutienetwerken en kidnapping. Veel van deze bendes hebben een erecode. Zo is het verboden om bewoners van de eigen favela te beroven of de toegangswegen tot de wijk onveilig te maken. Het overtreden van die codes wordt streng

bestraft. Veel bewoners zeggen zich veiliger te voelen in hun favela dan daarbuiten. Met hun problemen wenden ze zich liever tot de locale maffiabaas dan tot de politie, omdat ze die al helemaal niet vertrouwen.

Op een bepaald moment in de film lijkt de misdaad alom de kop op te steken, alsof het een niet te vermijden element is in het leven: Denis begint mee te werken aan diefstallen uit auto's, Reginaldo raakt betrokken bij een vechtpartij, Dario krijgt in het voetbal te maken met corruptie (hij moet smeergeld betalen aan een club) en zelfs de onbespreekelijke Dinho wordt bestolen en valselijk beschuldigd, waarna zijn stoppen doorslaan. De film maakt duidelijk dat Dinho zelfs ooit lid was van een bende. Hij kon het criminele milieu de rug toe keren, iets wat weinig Braziliaanse jongeren hem na (kunnen) doen.

De hoge werkloosheidscijfers maken de verleiding van een crimineel leven alleen maar sterker. De meeste favelafilms insinueren dat je in de favela enkel schietend, dealend en moordend kan overleven. Maar LINHA DE PASSE sluit aan bij de werkelijkheid en toont dat veel inwoners van de favela een baantje hebben. Hoewel ondergewaardeerd en onderbetaald kan je ook als bromfietskoerier, pompbediende of nachtwaker aan de kost komen.

D) Brazilië en alleenstaande ouders

Brazilië kent een hoog percentage alleenstaande ouders. Dat valt te verklaren door een demografisch onevenwicht (ongeveer vijf vrouwen per man) en een hoog geboortecijfer. Cleuza en haar gezin zijn geen uitzondering.

Walter Salles in Focus Knack: *"28 % van de Braziliaanse gezinnen is vaderloos. Mijn film verklaart dat cijfer niet, maar geeft wel aan wat de gevolgen zijn. Denis heeft een zoontje, maar woont ook niet langer bij diens moeder. Mijn film gaat in essentie over vaderloze kinderen die op hun beurt niet in staat blijken om een ouder te zijn. En zo zal het probleem nog generaties aanslepen. Het is een historisch probleem van vijfhonderd jaar oud. Heel wat Europese kolonisten hebben bij de oorspronkelijke indianenbevolking kinderen verwekt, maar keerden*

daarna terug naar Europa. Het probleem zit verankerd in het DNA van onze natie."

Ook Denis' kind huilt wanneer het hoofd van Denis boven zijn wiegje verschijnt. De band tussen vader en kind is nagenoeg onbestaande. Vaders zorgen doorgaans voor meer verdriet dan vreugde.

Voor Reginaldo is de zoektocht naar zijn vader een obsessie geworden, ondanks moeders afkeuring (*"Zet het nu maar uit je hoofd"*). De andere broers reppen nauwelijks over de afwezigheid van hun vader. Hoewel moeder toch één keer naar hem verwijst. Wanneer Dario misschien zal opgesteld worden tijdens een voetbalmatch, zucht ze opgewonden: *"Kon je vader dit maar meemaken."* Maar wanneer Dinho zijn moeder haar losbandigheid verwijt omdat ze alweer zwanger is, schreeuwt ze woedend: *"Ik ben hier de vader en moeder in huis."*

SÃO PAULO

De regisseur koos niet toevallig voor São Paulo als locatie voor zijn film. Het ritme van de stad bepaalt het verloop van de film.

- São Paulo is een drukke en uiterst chaotische stad zonder stadskern; er is geen middelpunt. Zelfs de meest ervaren taxichauffeurs hebben het moeilijk om de juiste weg te vinden. Mensen verdwalen snel of dwalen zomaar rond. Zij hebben de hoop op het vinden van de juiste weg al lang opgegeven.

- De kloof tussen arm en rijk is er bijzonder groot. Salles schetst die kloof in het contrast tussen de favela waar Cleuza woont en de plek waar ze werkt: het licht en de ruimte van een rijkeluisflat versus de schrale woning van Cleuza en haar kinderen.

- São Paulo staat bekend omwille van zijn hoge criminaliteitscijfer: schietpartijen, straatroof, bendevoorming, carjacking,...

- De scènes die ingeblikt werden in de straten van São Paulo tonen het verkeer in een stad waar 22 miljoen mensen dagelijks op weg gaan per auto, motor, bus, metro of trein. Op recorddagen telt de stad zo'n 200 km file. Allemaal mensen die stilstaan, allemaal mensen die vooruit willen. Denis is één van de 300.000 motorkoeriers die in São Paulo de files voorbij scheuren. Tijdens de periode van de film is de verkeerschaos nog groter vanwege aanslagen op de stadsbussen.

DE FAVELA'S

Een favela is een stadswijk met een lage levensstandaard, een mooi klinkend woord om Braziliaanse krottenwijken aan te duiden. Hoewel de huizen clandestien werden gebouwd, kent Brazilië een wet die bepaalt dat zodra een bouwsel een dak heeft, het een huis is. En huizen mogen niet afgebroken worden. In favela's vind je naast stenen huizen ook woningen die werden opgetrokken uit verkeersborden, drijfhout of allerlei afvalmaterialen.

De favela's ontstonden in de 19de eeuw toen soldaten na een oorlog terugkeerden naar Rio en niet langer uitbetaald werden. Uit geldnood gingen ze in zelfgemaakte huizen wonen op een heuvel bij de stad. Ze noemden hun woonwijk 'favela', naar de heuvel waarop ze tijdens de oorlog hun kampement hadden opgeslagen. De favela's kenden een enorme groei toen mensen van het

platteland massaal naar de stad kwamen in de hoop op een beter leven.

De houding van de overheid was dubieus: soms werden pogingen ondernomen om de favela's te urbaniseren of nieuwe wijken te bouwen. Maar de militaire dictatuur in de jaren '60 vermoordde lokale leiders om de politieke beweging in de favela de kop in te drukken. Tussen 1968 en 1975 werden 60 favela's met de grond gelijk gemaakt. Maar het resultaat van de operatie was nihil: de weggejaagde mensen trokken naar andere favela's en de vrijgekomen plaatsen werden opgevuld door nieuwe gelukzoekers.

In de jaren '80 en '90 werden de wijken door de overheid opnieuw grondig aangepakt. Niet enkel met harde hand, maar ook met projecten om de levensomstandigheden te ver-

beteren. Tegenwoordig hebben de meeste favela's stenen huizen met elektriciteit, water en riolering. Maar aardverschuivingen en regen maken het wonen er bepaald niet ongevaarlijk. Het gemiddeld maandloon van een favela-bewoner bedraagt slechts € 30 en de wijken worden gecontroleerd door misdaadorganisaties die de buurt domineren en desnoods met geweld verdedigen. De film *CIDADE DE DEUS* (Fernando Meirelles, 2002) schetst een keihard maar uitstekend beeld van de groei en ondergang van een Braziliaanse favela.

LINHA DE PASSE werd in São Paulo op de werkelijke locaties opgenomen. De kleuren en de lucht zijn meestal grijs... van de smog of van de ellende?

Vragen aan de leerlingen

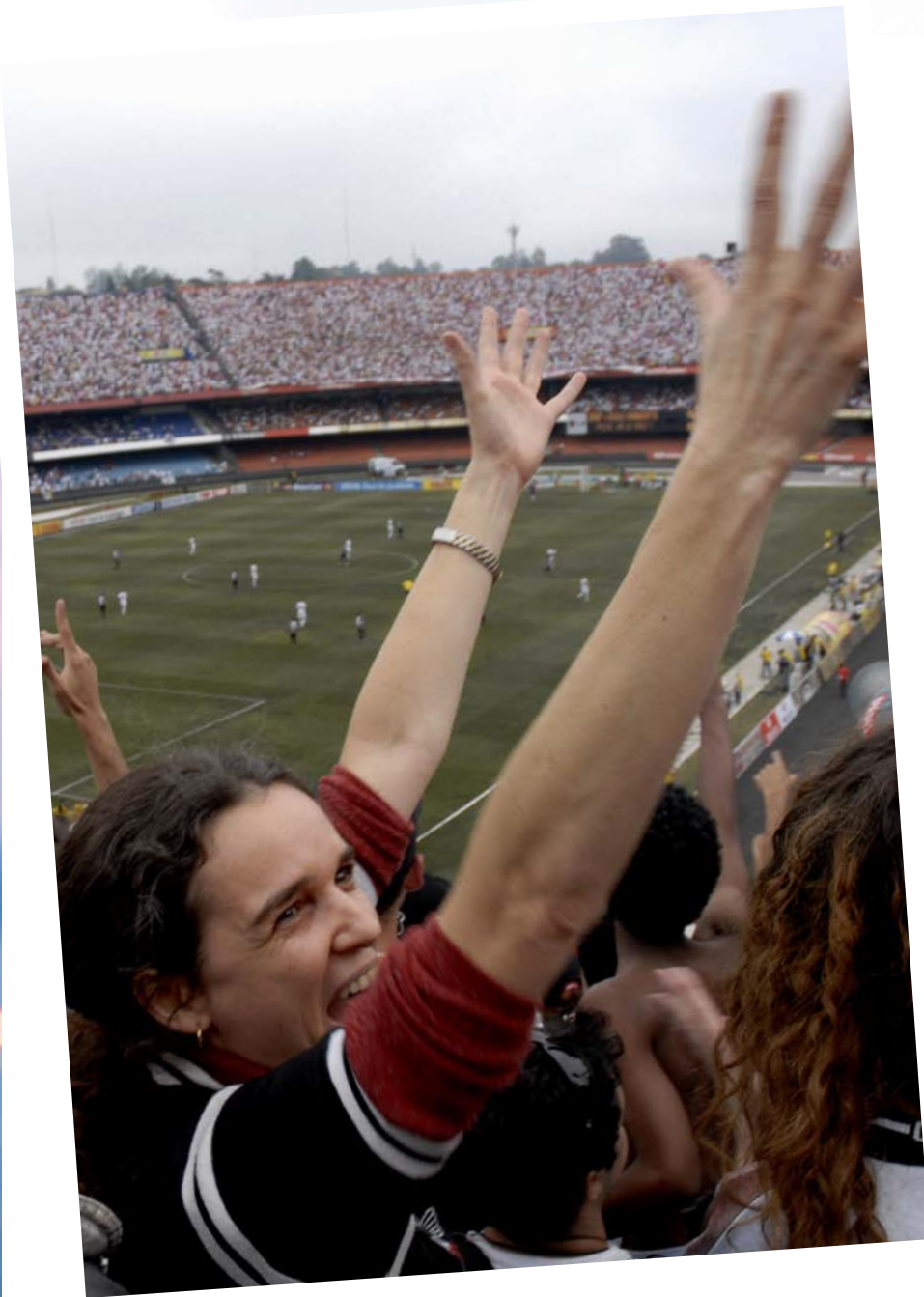
- Vergelijk Sao Paulo met je eigen stad of met een grote stad in de buurt. Wat zijn de verschillen? Wat zijn de gelijkenissen? Zou je willen ruilen?
- Denk je dat de film een realistisch beeld geeft van het leven in de favela's?
- Denk je dat het makkelijk is om op te groeien in een stad zoals Sao Paulo? Waarom (niet)?
- Welke rol speelt de stad in deze film? En het stadsverkeer?
- Mocht je een film maken die zich in jouw stad afspeelde, welke (probleem)thema's zouden dan zeker aan bod moeten komen? Op welke manier zou jouw stad een geschikte filmlocatie zijn?
- Welke rol speelt het voetbal in deze film? Hoe wordt het in beeld gebracht? Hoe zie je het belang van de sport voor de Brazilianen? Kan je hun enthousiasme begrijpen?
- Begrijp je waarom Dinho zijn toevlucht zoekt in het geloof? Op welke manier kan dat voor hem een steun zijn om vooruit te komen in het leven?
- Kan je in de favela's enkel als crimineel aan de slag? Welke zijn de alternatieven?
- Op welke manieren krijgen de jongens met criminaliteit te maken?
- Hoe toont de film de kloof tussen arm en rijk?

- Weet je waarom Reginaldo zo fanatiek op zoek is naar zijn vader? Wat denkt moeder over die zoektocht?
- Hoe gaat dit gezin om met de afwezigheid van een vader? Moeder verwijst één keer naar de vader van haar zonen. Weet je nog op welk moment?
- Waarom roept moeder boos: "Ik ben hier de vader en moeder in huis."

Stellingen

- Wat vind jij van de volgende stellingen? Laat je stem horen!
- Dinho zou zijn broer moeten helpen in plaats van zijn job op de eerste plaats te zetten.
- Cleuza moet Reginaldo helpen in de zoektocht naar zijn vader.
- Dario zou beter werk zoeken.
- Dario moet gestraft worden voor het vervalsen van documenten.
- De vier broers gaan allen de goede richting uit.
- In Sao Paulo wordt er geen onderscheid gemaakt tussen arm en rijk.
- Denis is een goede vader voor zijn kind.
- Cleuza geeft het goede voorbeeld aan haar zonen.
- De film geeft een realistisch beeld van Brazilië.

BEELDMOTIEVEN EN CONTRASTEN

BEELDMOTIEVEN

Een beeldmotief is een object, een handeling, een detail dat vaak terugkeert in een film of waarnaar vaak verwezen wordt, zodat het voor de film een speciale betekenis krijgt.

Linha de Passe

LINHA DE PASSE is geen lukraak gekozen titel. Het is de naam van een voetbalspelletje: vier personen trachten door allerlei trucs een bal in de lucht te houden. Wie de bal op de grond laat vallen, ligt er uit. In de film demonstreren de broers een mooi staaltje linha de passe. Ze proberen elkaar geen loer te draaien maar houden samen – elk met z'n eigen trucs – de bal in het spel.

Waarom noemt een regisseur zijn film naar een spel dat slecht één maal in beeld komt? Omdat dit spel een metafoor is voor de ruimere context van het verhaal en voor het leven van de hoofdpersonages. Je kan linha de passe niet 'solo' spelen; je bent afhankelijk van de passes die anderen je geven en de passes die je

zelf uitdeelt. Hoewel de broers vaak kibbelen, helpen ze elkaar en vangen elkaar op wanneer de nood het hoogst is. Vooruitgang is enkel mogelijk als je hulp biedt én zelf hulp durft vragen. Dario denkt het in het voetbal wél alleen te kunnen; hij is een 'solist'. Net daarom wordt hij na de testwedstrijd niet als speler geselecteerd.

Handen

We hebben niet enkel een taal die bestaat uit woorden. Ook onze gebaren en houdingen vormen een taal: de lichaamstaal. Sommige gebaren uit deze taal kan je op verschillende manieren begrijpen. (Zo kan een opgestoken duim betekenen dat 'alles oké is', maar in andere landen, bijvoorbeeld Irak, wordt diezelfde opgestoken duim beschouwd als een obscene gebaar.)

In de openingsscène van de film trekt deze lichaamstaal een mooi parallel tussen twee belangrijke thema's: voetbal en geloof. Met de handen naar de hemel reikend, bidden Dinho en de andere gelovigen tot God. Datzelfde gebaar keert in

het volgende shot terug... op het voetbalveld. Duizenden handen reiken naar de hemel, biddend voor de zege van hun ploeg. In Brazilië, waar het voetbal soms 'de religie van het volk' wordt genoemd, bestaat er een duidelijk verband tussen de sport en het geloof.

Gootsteen

Zelfs kleine objecten kunnen door een regisseur als beeldmotief gebruikt worden. Denk maar aan de gootsteen waarmee Cleuza sukkelt. Meer dan eens zien we haar vloeken vanwege de verstropte gootsteen. Geen enkele zoon neemt de tijd om haar probleem op te lossen. Daardoor schiet Cleuza's werk niet op. Ze kan niet 'vooruit', net zoals het water in de gootsteen. Wanneer Dario zich over het probleem ontfermt, kan het water weer stromen.

CONTRASTEN

Arm versus rijk

Sao Paulo is een stad van contrasten: tussen de skyline en het leven 'op straatniveau', tussen sloppenwijken en *gated communities*, tussen kleine buurtwinkels en de luxueuze shoppingmalls,... Uit alles blijkt dat de contrasten tussen arm en rijk hier heel scherp zijn. In LINHA DE PASSE ontmoeten we ze allebei.

In sommige scènes treffen arm en rijk elkaar rechtstreeks. Bijvoorbeeld wanneer Dario wordt gevraagd door de zoon van de bavin. Die geeft hem zijn "oude" voetbalschoenen en nodigt hem uit om samen met de andere rijke jongens een potje te voetballen op een mooi aangelegd pleintje. Dat stuit op protest: Dario hoort niet thuis in hun wereld en dat laten ze duidelijk merken. "Iedereen moet bij zijn soort blijven!" Hoewel arm en rijk in deze stad vlak bij elkaar liggen, gaapt er tussen beide werelden een enorme kloof. Wanneer het partijtje voetbal eindigt in een vechtpartij, is dat ook een 'klassenstrijd'. En het slachtoffer van de carjacking wordt uitgescholden voor "kutbourgeois".

Individu versus groep

In de drukte van de stad staat het individu toch vaak alleen. Dat contrast probeert Salles te versterken door een aangepast klankdecor.

- Bij het voetbalstadion staat Dario in een ellenlange wachtrij. Eén voor één hopen de jongens op een plaatsje in het plaatselijke elftal; de gezamenlijke voetbaldroom van duizenden Braziliaanse jongeren. De close-up van Dario's puistige gelaat wordt afgewisseld met een panoramisch beeld op de rij wachtenden. De muziek onderlijnt het contrast: het panoramisch beeld is rumoerig, de close-up wordt ondersteund door rustige klanken.

- Tijdens zijn verjaardagsfeest is Dario omringd door vrienden en familie. Het geluid van dansmuziek galmt door de kamer. Te midden van de luidruchtige groep zien we Dario in close-up; hij is 'alleen' in de massa. De luide muziek maakt plaats voor een rustige, herkenbare melodie.

Dag versus nacht

"The night does funny things inside a man. These old tom-cat feelings you don't understand." (Tom Waits in "I hope I don't fall in love with you")

Overdag is er plaats voor optimisme, hoop en goede voornemens. Maar de nacht brengt in LINHA DE PASSE zelden goed nieuws. De nacht schept verwarring en brengt de ellende aan de oppervlakte. De nacht confronteert mensen met zichzelf en hun eenzaamheid.

En er wordt behoorlijk veel 's nachts geleefd. Het is al donker wanneer de jongens naar huis terugkeren. Zelfs de jonge Reginaldo rijdt tot laat in de avond met de bus door de stad.

In de film is er één nacht waarin iedereen in de put zit en de ellende het gezin overspoelt:

- Ondanks zijn zedige leven voelt Dinho de zonde knagen, jaloers op zijn broer die zomaar met een meisje kan slapen. Dinho masturbeert maar moet daarvoor de volgende dag om vergiffenis vragen.
- Denis leent geld voor snelle, vrijblijvende seks in een motel.
- Dario gaat mee naar een rijkeluisfeestje. Op die wilde 'dansparty op acid' wordt hij al snel met zijn status geconfronteerd: een buitenstaander die hier niet thuis hoort. Zijn hoofd tolt in een roes. Eenzaam strompelt hij naar huis waar hij *crasht* op de drempel.
- Reginaldo slaapt op de sofa. Hij is alleen, zoals gewoonlijk.
- Moeder bedrinkt zich op café; haar verzetje na een lange, zware werkweek.

Reginaldo en zijn broers

Dario, Dinho, Denis en Reginaldo... welke naam past niet in het rijtje? Reginaldo verschilt op veel manieren van de rest van de familie. Hij is een pak jonger en heeft een andere huidskleur. Daar wordt hij tijdens het gekibbel thuis en op school vaak aan herinnerd: "Hoerenjong, bastaard, stomme zwarte..." De enige informatie die we krijgen over zijn (mogelijke) vader is een scène waarin Cleuza wegdroomt bij de foto's van haar voormalige minnaars. Ze

denkt blijkbaar met liefde terug aan een man. Is hij de vader van haar 3 oudste zonen, die goed op elkaar lijken? Maar er is ook een foto van een donkere man – waarschijnlijk Reginaldo's vader... De foto is verscheurd, maar wordt later weer aan elkaar geplakt.

Bij het spelen van linha de passe is Reginaldo afwezig. Het lijkt alsof hij zijn broers niets te bieden heeft, niet eens een goede pass. Reginaldo volgt de weg van de eenzaamheid. Hij is een buitenstaander. Maar thuis bijt hij wel van zich af.

Vragen aan de leerlingen

- *Waarop slaat de titel LINHA DE PASSE? Waarom is dit een toepasselijke titel? Welk parrallel kan je ontdekken tussen het voetbalspel 'Linha de passe' en het verhaal van de film?*
- *Waarom noemt men voetbal 'de religie van het volk'? Zie je dat ook zo in de film?*
- *Welke contrasten zie je tussen rijk en arm? Waar 'ontmoeten' rijk en arm elkaar, hoe komen ze in contact?*
- *De film toont dat de 'klassenstrijd' op vele vlakken wordt uitgevochten. Op welke manieren gebeurt dat?*
- *Welke plaats bekleedt Reginaldo binnen het gezin? Op welke manieren verschilt hij van zijn broers? Hoe zie je dat hij een eenzaat is?*

Op de volgende pagina's vind je kopieerbare bijlagen en een lesbrieft voor de leerlingen.

BIJLAGEN

Eén foto, zoveel betekenis...

Uit één foto kan je vaak heel veel aflezen. Bekijk de foto's aandachtig en noteer wat je op de foto te weten komt over de personages en hun plaats in de film. Wat zou je op de foto lezen als je de film nog niet gezien had? Waarom typeren deze foto's de film?

Vier broers, vier wegen

Reginaldo, Dinho, Denis en Dario slaan elk hun eigen weg in. Maar elke weg heeft zijn kruispunten en obstakels. Daarom is het belangrijk dat elke broer zijn eigen GPS heeft, iemand/iets die hen de weg kan wijzen.

Vul onderstaand schema zorgvuldig in.

	Vertrekpunt (waar staan de broers op dit moment?)	GPS (door wie of wat worden de broers geleid?)	Kruispunten (welke keuzes moeten de broers maken?)	Obstakels (welke hindernissen komen de broers onderweg tegen?)
Dinho	Dinho werkt als bediende in een tankstation. Een groot deel van zijn loon geeft hij aan zijn moeder.			
Dario			Dario moet regelmatig keuzes maken. Bijvoorbeeld: zou hij zijn papieren vervalsen en zichzelf nog een kans op een betere toekomst gunnen? Of kan hij zijn dromen beter meteen opbergen? Dario krijgt jobaanbiedingen, maar durft ze niet aannemen. Een job nemen betekent immers: zijn droom definitief begraven.	
Denis				Tijdens een criminele 'klus' maakt Denis een ongeval mee met een vriend. Is het wel de moeite waard om hiermee verder te gaan?
Reginaldo		Reginaldo wordt geleid door de zoektocht naar zijn vader. Bij alles wat hij doet, hoopt hij om dichterbij zijn vader te komen.		

Sao Paulo, Brazilië. Vier broers worden in een arme wijk opgevoed door hun alleenstaande en hoogzwangere moeder. Elk van de jongens probeert op zijn manier een weg te vinden naar een betere toekomst. Dinho klampt zich vast aan het geloof. Dario ziet een professionele voetbalcarrière als uitweg. Denis wordt verleid door het criminele milieu. Reginaldo gaat op zoek naar zijn vader. Vier verschillende wegen, elk vol kruispunten en obstakels...

Voor Brazilianen is voetbal een religie. Regisseur Walter Salles: *"Het optimisme van de Brazilianen zie je weerspiegeld in hoe we voetballen. Niet defensief of tactisch maar naar voren en vol schwung. Het is wellicht de enige sport waaraan mensen uit alle klassen deelnemen. Een voetbalveld is in Brazilië de enige plek waar de regels voor iedereen gelden en door iedereen worden gerespecteerd. Het voetbalreglement is onze nationale grondwet. Voor veel Brazilianen is het de enige manier om ergens bij te horen en trots te zijn."*

Daarom schuift Dario tussen honderden andere kandidaten aan bij het voetbalstadion voor de selectiedagen van de club. Zo hoopt hij om 'ontdekt' te worden. Maar succes is niet voor iedereen weggelegd. Voor elke Ronaldo of Ronaldinho zijn er duizenden kinderen die het niet halen."

LINHA DE PASSE speelt zich af in Sao Paulo, een drukke grootstad met 20 miljoen inwoners. De stad is een doolhof waar zo'n 300.000 motorcoeriers doorheen razen. Op recorddagen telt Sao Paulo zo'n 200 km file.

LINHA DE PASSE is de naam van een voetbalpelletje: vier personen trachten door allerlei trucs een bal in de lucht te houden. Wie de bal op de grond laat vallen, ligt er uit.

Om beelden te kunnen maken van Denis op z'n motor raasde de cameraman mee door het stadsverkeer, achterop een motor gezeten met de handcamera in aanslag. Een waagstuk!

De favela's zijn arme wijken in Braziliaanse steden. Tegenwoordig hebben de meeste favela's stenen huizen met elektriciteit, water en riolering. Maar de levensomstandigheden zijn er vaak nog erg slecht en de armoede is er groot: het gemiddeld maandloon van een favela-bewoner bedraagt € 30. De favela's staan onder controle van zwaarbewapende bendes die zich bezig houden met drugshandel, overvallen, prostitutie en kidnapping. Toch zeggen veel bewoners zich veiliger te voelen in hun favela dan daarbuiten.

